



Den mosaiske Kirkegaard i Fredericia.

Af Direktør C. V. Hansen.

I det syttende Aarhundrede ansaas Jøderne af Regeringen ikke for at være nogen ønskelig Befolkningstilvækst, og i 1651 blev det dem ligefrem forbudt at komme til Danmark uden særligt Lejdebrev fra Kongen, skønt Chr. IV allerede i 1630 havde givet dem Opholdsret i Glückstadt og 1641 i Altona.

Heri skete der dog en Forandring for Fredericias Vedkommende, idet denne Stads Privilegier af 1682 ikke alene gav Indbyggerne Troesfrihed, men endogsaa bevilgede en Synagoge for Jøder, „som sig der vil nedersætte“.

De første Jøder nedsatte sig i Byen i 1675, men de evnede ikke at bygge nogen Synagoge før i 1719, skønt de allerede i 1714 hertil erhvervede en Gaard i Riddergade af „Dorethe Sahl, Hr. Jochum Reiters efterlatte Enche“ for en Sum af 250 Rdl.

Hvornaar Menigheden fik sin egen Kirkegaard, kan ikke med Bestemthed oplyses, men den stammer sikkert fra Begyndelsen af det attende Aarhundrede. 1709 lod Menigheden nemlig paa den nuværende Kirkegaardsplads ved Vestervold, der dengang havde Bøddelboligen til Nabo, opføre et Hus, hvortil „samtlige herboende jødiske Nation“ laante 50 Rdl. hos Købmand Mads Iversen Bruun.

Om Oprindelsen til Kirkegaarden fortæller H. L. Hirsch („Det jødiske Trossamfund i Fredericia“, 1896), at der foreligger en jødisk Tradition, der gaar ud paa, at

Gravmæle, rejst 1771 over Leicer Cohn, Frederiksstad.



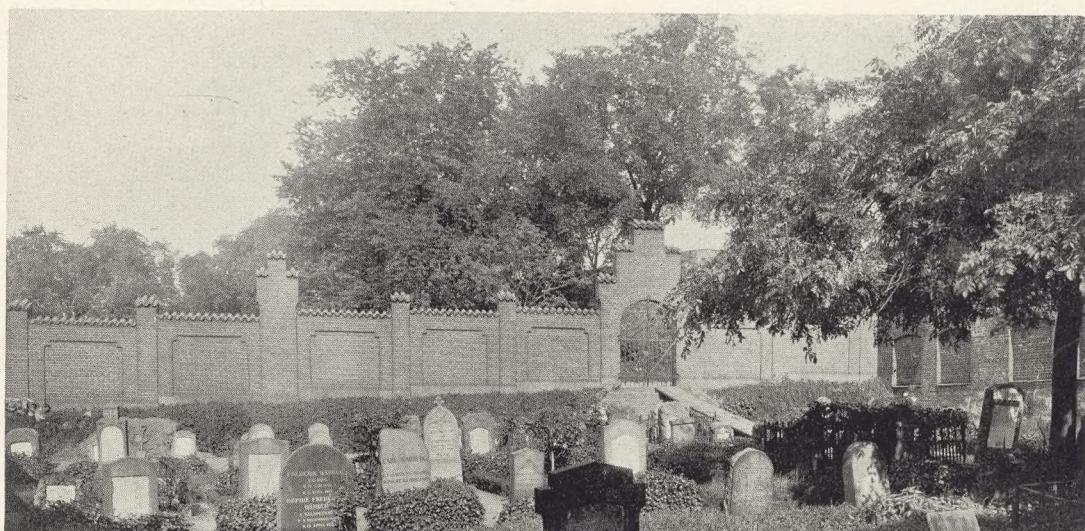
da Fr. III. en Gang paa Gennemrejse opholdt sig i Fredericia, blev han bl. a. beværtet med en Fiskeret, der smagte ham saa godt, at han forlangte at vide, hvem der havde tilberedt den. Svaret lød: den og den Jødekone, og Kongen lod hende kalde og gav hende Lov til at udbede sig en Gunst. Hun bad da om en Begravelsesplads for sine Troesfæller, et Ønske, som Kongen straks lod opfylde.

Den første Plads, der anvistes, laa ud mod Jyllandsgade og udgjorde Halvdelen af den nuværende ældre Del af Kirkegaarden (se Billedet ovenfor). Indtil 1798 foreligger der ingen nøjagtige Optegnelser over begravede, men efter Ligstenene anfører H. L. Hirsch 57 jordede. Den ældste Sten er fra 1727, rejst over David, Søn af Moses Levy i Frederiksstad. Fadet og Kanden er Mærket for Levi Stamme, Templets Tjenere (se Billedet Side 17).

De øvrige her afbildede Gravmæler stammer ligeledes fra denne den ældste Del af Kirkegaarden. Billedet Side 16 viser Gravstenen over Stamfaderen til den her i Landet udbredte Familie Cohn, der døde 1729, 103 Aar gammel. Hr. Alfred Heymann, der i Vejle Amts historiske Aarbøger for 1917 har skrevet en Afhandling om Gravminder, rejst over hans Forfædre paa den jødiske Kirkegaard i Fredericia, oplyser, at den hebraiske Tekst kan udtydes saaledes: „Her hviler Læreren, Rabbiner Herr Abraham af Arons Æt. Ærer hans Minde. Søn af Rabbi Moses, Af Arons Æt. Ære være hans Minde. Fra Schwerin i Nærheden af Frankfurt a. Oder, ved Grænsen af Storpolen. – Befriet Tirsdag, Begravet Onsdag d. 18. Schwat. 489. – Hans Sjæl være indviet“.

Foran dette Gravsted findes Mindet over hans Hustru. Vistnok et Unikum af et jødisk Gravminde. Det er halvt saa bredt som Husbondens, og da der ikke har været Plads til hele Inskriptionen paa Forsiden, staar Resten paa Bagsiden, alt i Relief og saa smukt og tydeligt udført, at ingen tænker sig det udsat for Vind og Vejr i snart 200 Aar.

Det Side 13 afbildede Mindesmærke med de to Hænder, der vender Fladerne fremefter og med Præstekronen oven over fra 1771 og rejst over Sønnen, Leicer Cohn, Tilhøjre Menighedens ældste og tilvenstre for Midtergangen Menighedens 2. Kirkegaard. Foto 1927.



er et af de mest kunstfærdige. De to Hænder tilligemed Præstekronen angiver, at her hviler en Mand af Arons Æt. Inskriptionen gengives af Hr. Heymann saaledes:

„En Mand af overordentlige Gjerninger var han. Med fuldkommen Tiltro nød han sine Hænders Arbejde. I Handel og Vandel nød han Tiltro og hørte altid opmærksom paa Thoraens Stemme og Bønnerne. Den første, der kom, og den sidste, der forlod Bedehuset. Hans Navn var bekendt for Elskværdighed.

Ærværdige Elieser Leib, Søn af Rabbiner Abraham af Arons Æt. Den frommes Minde til Velsignelse. Han er bortdraget til den evige Verden den første Dags Løvsalsfest 532.

Hans Sjæl være indviet“.

Det i 1709 opførte Hus, hvortil de 50 Rdl. blev laant, har formentlig ikke været meget solidt. Det er forlængst fuldstændig forsvundet, og allerede i 1762 fik „Den jødiske Nation“ tilskødet Matr. Nr. 4 d ud mod Slesvigsgade, hvor den nuværende Opsynsmandsbolig ligger. Den er dog først opført 1790, og i den ene Ende var indrettet Ligkapel.

Da den anviste Plads henad Aaret 1800 var fuldt belagt, fik Menigheden en tilsvarende anvist syd for den første og af samme Størrelse, dog skulde der af denne svares en aarlig Leje til Byen paa 4 Kr. Paa denne anden Del af Kirkegaarden findes iflg. Hirsch 221 begravede, hvoraf omtrent Halvdelen fra andre Byer. Det vil af Situationsbilledet Side 14 ses, at denne Del af Kirkegaarden begynder mere at nærme sig til vore Begreber om, hvorledes en Kirkegaard skal se ud. Medens den ældste Del ikke bærer Spor af anlagte Grave eller kender anden Bevoksning end Græs, hvoraf Gravminderne rager op, har den anden Del ikke saa faa anlagte Gravsteder med Indhegning og Beplantning.

Da ogsaa denne Del af Kirkegaarden i 1858 var fuldt belagt, maatte man skride til den næste Udvidelse og fik da anvist et Areal langs Vester Voldgade, omtrent vinkelret paa de to første, hvoraf der skulde svares 6 Kr. i aarlig Leje til Byen. Repræsentanten for den jødiske Menighed, H. L. Hirsch, tilbød at kapitalisere dette

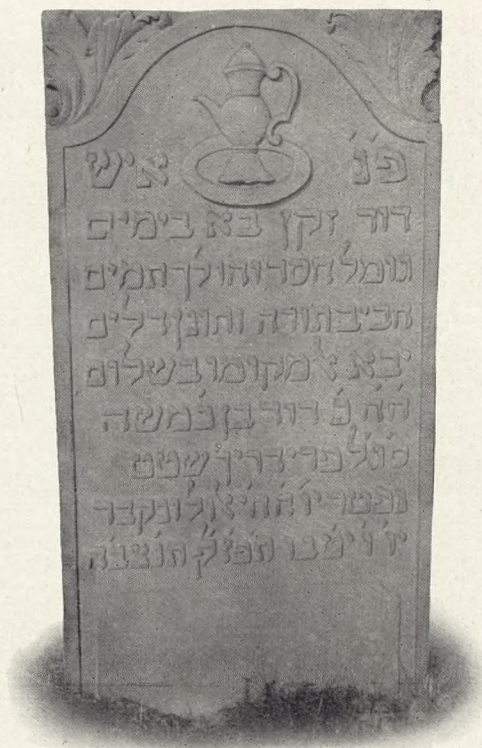
Menighedens 3. Kirkegaard. Foto 1927.



Beløb med 150 Kr. en Gang for alle, men Byen forlangte 400 Kr. Hertil svarede Hirsch, efter hvad han selv oplyser: „Naar min Stamfader Abraham kunde betale 400 Sekel (1 Sekel = ca. 1 Kr.) til Hedningen Efreth for Begravelsesplads, saa kan jeg betale det samme Beløb til mine kristne Medborgere“. Samtidig kapitaliseredes de 4 Kr., der aarlig betaltes for Kirkegaardens anden Afdeling (til hvilken Rentefod oplyser H. ikke), og Menigheden fik Skøde paa begge Arealer, dog med det Forbehold, at disse ingensinde maatte benyttes til andet Brug end Kirkegaarde, i modsat Fald skulde de falde tilbage til Kommunen.

Allerede i 1850 havde Albert Raffel i Aalborg til Menigheden i Fredericia overgivet et af hans sal. Fader Raphael H. Cohen 2 Aar tidligere oprettet Legat paa 100 Rdl. til den forestaaende Udvidelse, mod at hans og hans Hustrus Gravsted paa Kirkegaarden vedligeholdtes. Menigheden i Fredericia talte nemlig foruden de i selve Byen boende Jøder, tillige mange udenbysboende. I 1896 var der saaledes ikke mindre end 72 saadanne spredt over hele Jylland og Fyn. Afgiften til Hovedmenigheden i Fredericia varierede fra 4 til 8 Kr. aarlig og blev sjelden punktlig betalt. Menigheden havde imidlertid en udmærket Klemme paa de uefterrettelige, idet disse ikke fik deres døde begravet, før det skyldige Kontingent var betalt. For fattige Trosbrødres Begravelse toges ingen Betaling. For fremmede, Ikke-Medlemmer, var Betalingen 10–40 Kr. efter hvers Evne. For Børnelig betaltes 10 Kr. Da imidlertid efterhaanden flere

Tilvenstre Gravmæle over Rabbineren Abraham af Arons Æt.
Tilhøjre Gravmæle over Rabbiner Abrahams Hustru.



mindre Menigheder rundtom fik deres egne Kirkegaarde, ophørte Fredericias Betydning, og Kontingentbetalingen af de udenbysboende Medlemmer bortfaldt delvis.

Den nye, tredie, Kirkegaard toges i Brug 1859, og man begyndte mærkelig nok Begravelserne i den sydligste, d. v. s. den fra de to andre Arealer længst bortliggende Del. Indtil 1895 blev her begravet 17 Børnelig og 65 Voksne, men i Slutningen af det nittende og Begyndelsen af det nuværende Aarhundrede aftog Antallet af Menighedsmedlemmer med rivende Hast. I 1905 var der kun 2 jødiske Familier i Fredericia, og i 1910 døde den sidste her bosatte Jøde. Da som nævnt ogsaa den udenbys Tilslutning efterhaanden helt bortfaldt, ophørte dermed „den jødiske Nation“s Saga i Fredericia, og dens Ejendele overgik til Menigheden i København.

Den sidste jødiske Gudstjeneste blev holdt den 11. Oktober 1902 paa Forsoningsdagen. Synagogen blev i 1914 solgt til Nedrivning. Den sidste indenbys Begravelse fandt Sted i December 1910, senere er der sket nogle faa udenbys Begravelser.

Af Situationsbilledet Side 15 vil det ses, at denne den nyeste Del af Kirkegaarden ikke væsentlig adskiller sig fra, hvad vi er vant til at se paa Kirkegaarde. Gravstederne er anlagte og beplantede, ofte omgivet af en passende Indhegning. En Del større Træer, der har været plantet til Pynt og Beskyttelse, er senere faldet; formentlig har de ikke kunnet taale det Naboskab, de efterhaanden fik i den store Fabrik, der voksede op ved Kirkegaarden og endte med delvis at erobre den.

A/S Ernst Voss' Fabriker havde efterhaanden indtaget al Plads ved og om Jødekirkegaarden. Da denne nu tabte al Betydning, købte Fabriken dette Areal for 7000 Kr.

Kirkegaardens ældste Gravmæle, rejst 1727 over David, af Levi Stamme.